

Marija Pehar

KONCILSKA MARIOLOGIJA U MARIJANSKIM PROPOVIJEDIMA FRA BONAVENTURE DUDE: ANALIZA I POTICAJI

Doc. dr. sc. Marija Pehar
Katolički bogoslovni fakultet, Zagreb
UDK: 262.5[232.931: [252.8] DUDA, Bonaventura [II.
VATIKANSKI]
Izvorni znanstveni rad
Primljeno 2.07.2013.

Sasvim je razumljivo da pola stoljeća nakon otvorenja II. vatikanskog koncila teolozi na različitim razinama istražuju u kojoj su mjeri saborske odluke, smjernice i teološka promišljanja prihvaćeni u životu Crkve. Kad je govor o istraživanjima na području mariologije i marijanskoga štovanja, primjećuje se napredak u razvoju mariologije kao teološke discipline, ali nedovoljno prihvaćanje koncilske mariologije u duhovnosti i pobožnosti, te se ovaj nesklad između nauka i štovanja pripisuje između ostaloga i uočljivim nedostacima marijanskih propovijedi.

U tom se kontekstu činilo važnim istražiti marijanske propovijedi jednoga od naših istaknutih teologa i propovjednika, fra Bonaventure Duda. Iz njegovog bogatog opusa izvučene su najznačajnije marijanske propovijedi kroz trogodišnji liturgijski ciklus i glavne marijanske blagdane, te su detaljnom analizom uspoređene s temeljnim odrednicama koncilske mariologije: teološko-kristološkim utemeljenjem, eklezijalnim okvirom i antropološkom usmjerenošću. Analiza pokazuje da Dudine propovijedi do kraja i u savršenom stupnju svojim sadržajem odgovaraju koncilskoj mariologiji, a ispunjavaju i koncilske smjernice za marijansku propovijed: utemeljene su na Božjoj riječi, dogmatski ispravno upućuju na Krista, te Mariju kroz djevičanstvo i majčinstvo pokazuju uzorom vjernicima za nasljedovanje u vjeri i ljubavi.

Zaključnom sintezom Dudine su propovijedi prepoznate kao dobar i ostvaren primjer sinteze dogmatskog i pastoralnog, ovdje konkretno onog ispravnog puta marijanskoga štovanja zacrtanog koncilskim govorom o Mariji i koncilskim preporukama teolozima

i propovjednicima za marijansku propovijed, te su kao takve istaknute kao pozitivan primjer.

Ključne riječi: marijanska propovijed, koncilski mariologija, marijansko štovanje, fra Bonaventura Duda.

* * *

Uvod

Na međunarodnom mariološko-marijanskom kongresu, koji je na temu „Mariologija nakon Drugoga vatikanskog koncila: prihvaćanje, rezultati, perspektive“ u organizaciji Papinske međunarodne mariološke akademije (PAMI) održan u Rimu u rujnu 2012. godine, zaključno je istaknuto nedovoljno prihvaćanje koncilski mariologije, osobito u marijanskoj duhovnosti i pobožnosti. Vodeći se činjenicom da je velikoj većini vjernika marijanska propovijed jedina mogućnost komuniciranja i prenošenja dogmatski ispravnih mariološko-marijanskih sadržaja, među glavnim uzrocima lošeg prihvata koncilski mariologije kongresni teolozi prepoznaju, između ostalog, i nedostatke marijanske propovijedi.

Godina u kojoj se spominjemo 50. godišnjice otvorenja Koncila zasigurno je i za dogmatske i za pastoralne teologe dobra prigoda za preispitivanje mjere sklada ili nesklada između teološkog nauka i njegove primjene i ostvarenja (orthodoxie – orthopraxis) i na području marijanske propovijedi. Pritom puno mogu pomoći već ostvareni dobri primjeri kako bi se od njih moglo učiti. Analizom marijanskih propovijedi našega poznatoga teologa i propovjednika fra Bonaventure Duda želimo istražiti je li i na koji način upravo u njima prisutna koncilski mariologija te vidjeti kakvi se poticaji iz njih mogu izvući za suvremenu marijansku propovijed. Na početku ćemo se stoga prisjetiti temeljnih odrednica koncilski mariologije i smjernica za marijansku propovijed kako bismo prema njima mogli mjeriti i s njima usporediti sadržaje Dudinih propovijedi.

1. Marijanska propovijed i koncilski mariologija

Cilj je marijanske propovijedi izložiti suvremenosti biblijsko svjedočenje o Majci Isusovoj onako kako se ono odražava u kršćan-

skom nauku, liturgiji, teologiji i osjećaju vjernika i tako graditi poveznice s pučkom pobožnošću, pa čak i s drugim konfesijama.¹ Pod kršćanskom naukom u ovom radu mislimo prvenstveno na nauku Drugog vatikanskog koncila o Mariji te će nam upravo ova koncilska mariologija poslužiti kao kriterij i mjerilo marijanske propovijedi.²

Koncil na više mjesta spominje Mariju, ali je sustavan nauk o njoj iznesen u posljednjem poglavlju Dogmatske konstitucije o Crkvi *Lumen gentium*.³ Pri završetku toga govora o Mariji i njezinu štovanju Koncil osobito opominje teologe i propovjednike „neka se u promatranju jedinstvenoga dostojanstva Bogorodice brižno suzdržavaju od svakog krivog pretjerivanja te isto tako i od prevelike skučenosti uma“, naglašavajući da se Marijine zadaće i povlastice izvode prvenstveno iz njezina odnosa prema Kristu. Govor o Mariji treba se, prema koncilskom učenju, temeljiti na „proučavanju Svetoga pisma, svetih otaca i naučiteljâ te crkvenih liturgija“, a treba biti uklonjeno sve što se pravom nauku Crkve protivi ili ga zasjenjuje. Osobito valja paziti da se pobožnost na koju cilja marijanska propovijed tako izgrađuje da ne bude iskaz površne i prolazne emocionalnosti nego proizlazi iz prave vjere koja se pak očituje prvenstveno u nasljedovanju Marijinih vrlina.⁴

Ovom opomenom upućenom teolozima i propovjednicima na samom kraju izlaganja nauka o Mariji Koncil na neki način sažima sve što je u prethodnim poglavljima izrekao o Mariji i to pastoralno usmjerava. Sažimajući cjelokupnu koncilsku mariologiju, možemo je ovdje izreći sljedećim kratkim formulacijama:

-
- 1 Usp. Heinrich GEIST, „Marienpredigt“, u: *Lexikon für Theologie und Kirche* (LThK³), VI., Freiburg – Basel – Wien, 2009., 1375-1376.
 - 2 O koncilskoj mariologiji pisano je dosta i na hrvatskom jeziku. Bez nakane za iscrpnošću spominjemo samo neke bibliografske jedinice vezane za tu tematiku: Tomislav Janko ŠAGI-BUNIĆ, Mariologija Drugog vatikanskog koncila, u: *Bogoslovska smotra*, 44 (1974.), 1, 38-52; Celestin TOMIĆ, Marija majka vjere, Provincijalat franjevacâ konventualaca, Zagreb, 1988.; Adalbert REBIĆ, Bogorodica u suvremenoj hrvatskoj teologiji, u: *Bogoslovska smotra*, 63 (1993.) 1-2, 14-25; Alfred SCHNEIDER, *Mariologija, Djevica Marija u otajstvu Krista i Crkve*, Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, Zagreb, 2008.; Joseph RATZINGER, Kći Sionska, Marijanska pobožnost u Crkvi, Verbum, Split, 2008. Na osobit način treba istaknuti brojne radove s nacionalnih ili međunarodnih kongresa Hrvatskog mariološkog instituta, objavljenih u posebnim zbornicima ili u *Bogoslovskoj smotri*.
 - 3 DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Lumen gentium*. Dogmatska konstitucija o Crkvi (21. XI. 1964.), br. 52-69, u: *Dokumenti*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1968. (dalje LG).
 - 4 Usp. LG, 67.

1. O Mariji se ne može govoriti izdvojeno od Krista te se sav koncilski govor o njoj smješta u povijest spasenja, počevši od tipološkog iščitavanja Staroga zavjeta do Novoga zavjeta u kojemu je Marija zajedno s Isusom posvećena djelu spasenja i uključena u nj. Pritom je vrlo jasno izraženo da je Krist jedini posrednik između Boga i ljudi, a Marijino spasenjsko djelovanje oslanja se na ovo jedino posredništvo, proistječe iz njega i iz njega crpi svu snagu.⁵

2. Smještajući mariologiju unutar ekleziologije, Mariju se promatra kao članicu Crkve, dakle ne više *super Ecclesiam* nego *in Ecclesia*. Koncil izričito naglašava Marijinu podređenu zadaću u odnosu na Krista i njezinu povezanost s Crkvom, kojoj je Marija djevičanstvom i majčinstvom prethodnica i uzor u vjeri i ljubavi.⁶

3. Upirući prstom u Mariju koja je i sama dio Crkve, a istovremeno Mariju koja je već prispjela u nebesku slavu, vjernicima se pred oči stavlja ostvariv uzor nasljedovanja, pokazujući im pritom zemaljski put rasta vjere i svetosti kojemu je nebo i nebesko zajedništvo života s Bogom poziv i otvorena mogućnost.⁷

4. Stoga su vjernici pozvani svoje iznimno štovanje Marije iskazati univerzalnim nasljedovanjem njezina djevičanstva i majčinstva, koje treba razumjeti kao nasljedovanje njezine vjere kao potpunog predanja i njezine ljubavi kao preporađanja ljudi u apostolskom poslanju.⁸

Zaključno, može se reći da je koncilaska mariologija u svom nauku vrlo određena i jasna, a u svojim uputama i opomenama teolozima i propovjednicima vrlo konkretna. No uvijek postoji opasnost da se na teoretsko-spoznajnoj razini vrijednosti razumiju, priznaju i prihvate, ali da na razini primjene i propovjedničke prakse, uslijed različitih razloga (neznanja, inertnosti ili indiferentnosti), ostanemo unutar starih navika i uhodanih putova, a ponekad čak i uhodanih stranputica. Stoga je i dogmatski i pastoralno zanimljivo istražiti kakve su marijanske propovijedi teologa i propovjednika fra Bonaventure Dude.

5 Usp. LG, 55-62.

6 Usp. LG, 62-64.

7 Usp. LG, 65.

8 Usp. LG, 65-66.

2. Marijansko-mariološka tematika u propovijedima fra Bonaventure Duda

Fra Bonaventura je, uz svestran teološki i biblijski rad, sav svoj život posvetio propovijedanju te postao rado slušan, štoviše, iznimno omljubljen propovjednik. Njegove su propovijedi, a to svakako vrijedi i za njegove marijanske propovijedi, izgovorene na nebrojenim mjestima širom domovine i izvan nje, od kojih su mnoge nezapisane i neobjavljene. Ovaj rad svakako bi nadilazila detaljna i sveobuhvatna analiza i prikupljanje svih Dudinih marijanskih propovijedi ili svih njegovih propovijedi u kojima je dotaknuta marijansko-mariološka problematika. Stoga se rad ograničava na njegove marijanske propovijedi objavljene u knjigama „*Sijač je Sin čovječji*“⁹, „*Sjeme je Riječ Božja*“¹⁰ i „*U plemenitu srcu*“.¹¹

Radi se o trilogiji koja već naslovima knjiga aludira na poznatu prisposobu o sijaču, kojom je fra Bonaventura Duda, prema vlastitom priznanju, sâm nadahnut za svoju propovjedničku zadaću.¹² Osobit, sadržajno bogat i oduševljen stil kojim fra Bonaventura mozaično slaže misli i povezuje ih u poruku vjere, što je trajno obilježje njegovih izgovorenih propovijedi, tako je ostao prepoznatljiv i u ovoj pisanoj riječi. Ipak, ove knjige nisu klasični homilijari nego više komentari, razmišljanja i tumačenja koja prate nedjeljna i blagdanska čitanja tijekom tri godine – A, B i C, te su prvotno objavljivani u liturgijsko-pastoralnom tjedniku „Listić“ (od adventa 1984.), a tek kasnije sabrani i uobličeni u knjige. Sam Duda u Uvodnoj riječi jedne od knjiga navedene trilogije kaže da nije težio doraditi svaku misao nego je u razgovornom stilu (*homilein* – razgovarati) želio pristupiti čitaču i potaknuti ga na „*daljnja razmišljanja i domišljanja*“. „*Želim da moje riječi utihnu i ušute čim vama – po Duhu – progovori on, Isus, koji svojim učenicima 'otvara pamet da razumiju Pisma'*

9 Bonaventura DUDA, *Sijač je Sin čovječji, Razmišljanja nedjeljna i blagdanska*, Godina A, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1989.

10 Bonaventura DUDA, *Sjeme je Riječ Božja, Razmišljanja nedjeljna i blagdanska*, Godina B, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1987.

11 Bonaventura DUDA, *U plemenitu srcu, Razmišljanja nedjeljna i blagdanska*, Godina C, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1990.

12 Usp. Bonaventura DUDA, *Sijač je Sin čovječji*, 5.

(Lk 24,49).¹³ No budući da su ova razmišljanja sadržajem, stilom i nadasve oduševljenjem nad riječju Božjom i radošću naviještanja¹⁴ gotovo identična s Dudinim izgovorenim nedjeljnim i blagdanskim homilijama, smijemo ih i ovdje nazivati homilijama ili propovijedima.

Iz ovih triju knjiga izdvajamo za marijansku tematiku osobito značajne propovijedi 4. nedjelje adventa te propovijedi Božića i Nove godine, u kojima se redovito susreće Blažena Djevica Marija i koje dolaze u svakoj od triju spomenutih knjiga, kao i propovijedi za marijanske blagdane Blagovijest, Veliku Gospu i Bezgrešno začće koje su obrađene u drugoj knjizi (godina B). One će biti predmetom naše analize u užem smislu, ali će uz njih biti dotaknuta i neka nasumična spominjanja Marije ili marijansko-marioloških tema vezanih uz druge nedjelje ili blagdane. U ovom ćemo se radu zadržati na njihovoj dogmatskoj analizi i potražiti u njima odrednice i smjernice ranije naznačene koncilske mariologije. Prvo što pri toj analizi upada u oči jest snažna povezanost Božje riječi i sadržaja Dudine propovijedi.

2.1. Božja riječ i propovijed

Drugi vatikanski koncil na više mjesta naglašava povezanost liturgijske propovijedi s Božjom riječju. U svojoj Konstituciji o liturgiji kaže da propovijed „*treba crpsti nadahnuće u prvom redu iz vrela Svetoga pisma i liturgije*“¹⁵ a u Konstituciji o objavi ističe da se svekoliko propovijedanje „*treba hraniti i ravhati Svetim pismom*“¹⁶ što osobito vrijedi za liturgijsku homiliju.¹⁷ Istaknuta bliskost homilije s Božjom riječju vrlo je prirodna. Zapravo, homilija participira na Božjoj riječi jer „*naviješta događaj kojega je dio; propovijeda*

13 Bonaventura DUDA, *Sjeme je Riječ Božja*, 5.

14 Tako Duda u Uvodnoj riječi za godinu A piše: „*Volio bih sebi i svom čitatelju Jeremijin doživljaj: 'Riječi tvoje ushitiše i obradovaše srce moje!' (Jer 15,16).*“ Bonaventura DUDA, *Sijač je Sin čovječji*, 5.

15 DRUGI VATIKANSKI KONCIL, Sacrosanctum Concilium (SC). Konstitucija o svetoj liturgiji (22. XI. 1964.), br. 35, u: *Dokumenti*, Zagreb, 2008.

16 DRUGI VATIKANSKI KONCIL, Dei Verbum (DV). Dogmatska konstitucija o božanskoj objavi (18. XI. 1965.), br. 21, u: *Dokumenti*, Zagreb, 2008.

17 Usp. DV, 24.

objavu koja ju sadrži i koja zahvaća slušatelje živim glasom ovdje i sada“.¹⁸ Kako bi se ovo ostvarilo, Koncil od propovjednika zahtijeva da „prijanaju uz Pisma ustrajnim svetim čitanjem i marnim proučavanjem“ da ne bi, prema riječima svetoga Augustina, bili „jalovi propovjednici Božje riječi izvana, jer je ne slušaju iznutra“.¹⁹ No mora se priznati da kod mnogih propovjednika ovo nije uvijek samo po sebi razumljivo. Osobito je marijanska propovijed nerijetko, pa i nakon Koncila, proizlazila više iz površne sentimentalnosti, sadržaja apokrifnih spisa, legendarnih kazivanja, a ponekad i pobožnih pretjerivanja, nego iz jasnog razumijevanja i tumačenja Božje riječi.

Bonaventura Duda izvrstan je poznavatelj koncilskih smjernica o propovijedi, a isto tako i izvrstan poznavatelj izvornog značenja svetopisamskog teksta i mnogih nijansi njegova tumačenja i razumijevanja.²⁰ Nadasve, on je svjestan da iščitavanje svetoga teksta unutar propovijedi (homilije) nije u strogom smislu riječi znanstvena egzegeza nego crkveno iščitavanje prema kojemu sveti tekst nikako nije moguće cjelovito razumjeti bez Crkve, njezina nauka i liturgije. Sve je ovo razvidno i u njegovim propovijedima. Svaku svoju propovijed, a to se također odnosi i na marijanske propovijedi, Duda bez iznimke započinje tumačenjem biblijskih čitanja koja liturgija donosi na određenu nedjelju ili blagdan. U svojim tumačenjima točno prati red čitanja: starozavjetno čitanje, psalam, drugo čitanje koje je najčešće uzeto iz neke od novozavjetnih poslanica, te na kraju ulomak iz evanđelja. Pritom redovito pronalazi sadržajnu nit koja se provlači svim čitanjima i međusobno ih povezuje, otkrivajući u kontekstu liturgijskih tekstova i molitava cjelovitu teološku poruku određene nedjelje ili blagdana. Ovu poruku on, dakako, zahvaća već u svojoj pripravi za propovijed, svojim ju slušateljima/čitateljima

18 Ivan Šaško, Biblija u propovijedanju i homiliji, u: *Biblija danas*, 3 (2005.), 9.

19 DV, 25.

20 Dok je općepoznato da je Duda visokocijenjeni bibličar, prevoditelj Biblije, biblijski teolog, egzegeta, i sve to u izvrsnom stupnju i s velikim oduševljenjem, možda je manje poznato da je godinama kao profesor na Katoličkom bogoslovnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu predavao kolegij „Perikope nedjeljnih čitanja“ na koji su hrlili studenti svih godina i njime bili oduševljeni. Oduševljeni prije svega i nadasve njegovim oduševljenjem jer je bilo očito da je on čovjek koji se Božjom riječju hrani i nadahnjuje te ono što je sam primao kao kruh života i u čemu je očigledno nalazio radost, to je lomio i s drugima i za druge i na svojim predavanjima. A isto se godinama događalo i na njegovim propovijedima.

nagoviješta ili izriče kao temu već na početku u uvodnim mislima propovijedi, a na kraju je zaokružuje i bez moraliziranja uobličava u poziv, poticaj ili molitvu. Tako, primjerice, na blagdan Velike Gospe kaže da je tema blagdana najljepše izražena u predslavlju i odatle ju on doslovce prenosi: „*Danas je na nebo uznesena Djeвица Bogorodica – početak i slika budućega savršenstva (cijele) Crkve – i putokaz sigurne nade i utjehe putničkomu Božjemu narodu.*“²¹

Možda je upravo ovdje najprimjerenije spomenuti da je Duda u prericanju Božje riječi i prenošenju njezine poruke i pravi virtuoz jezika. Čini se da osobito uživa kad određene biblijske riječi i izričaje uspije izreći u osebujnoj ljepoti hrvatskoga jezika, služeći se nerijetko i starijom varijantom hrvatskoga jezika, narodnim izričajima ili lijepom književnošću i poezijom. Tako, primjerice, govoreći o Isusovu utjelovljenju, on navodi staroslavensku riječ „*Vačloveči se – Učovječi se!*“ te odmah njome objašnjava kako je Sin Božji postao čovjekom da bismo svi mi postali više ljudi, da bismo se „*očovječili*“, još više da bismo postali „*pobožanstvenjeni ili, kako vole reći Istočni kršćani, oboženi*“.²² Ova osjetljivost i ljubav za hrvatsku riječ i jezik očita je i u svim njegovim marijanskim propovijedima, od kojih je osobito vrijedno istaknuti božićne propovijedi u kojima on marijansku tematiku i njezinu teološku poruku nerijetko izvlači iz drevnih hrvatskih božićnih pjesama.²³

Duda se i inače u svojim propovijedima, a to onda svakako vrijedi i za njegove marijanske propovijedi, ni na trenutak ne odmiče od Božje riječi kao svoje glavne teme. U svemu onome što u novozavjetnim tekstovima nalazi zapisano o Mariji, a što onda povezuje sa starozavjetnim ukazima, on prepoznaje dostatno vrelo te u svojim propovijedima nema potrebe za legendarnim izvorima, ili onim što neki propovjednici nazivaju poticajnim pričama ili primjerima.²⁴ On

21 Bonaventura DUDA, *Sjeme je Riječ Božja*, 292.

22 Bonaventura DUDA, *Sijač je Sin čovječji*, 26.

23 Usp. Bonaventura DUDA, *U plemenitu srcu*, 27.

24 Osim Riječi Božje kao svoje glavne teme, Duda u propovijedima vrlo često citira ili navodi koncilске dokumente, osobito u marijanskim propovijedima *Lumen gentium* i druge dokumente koji spominju Mariju, zatim marijanske enciklike i propovijedi papā, osobito Pavla VI. i Ivana Pavla II., a nerijetko i domaćih teologa, njegovih suvremenika i kolega. Tako, primjerice, na mjestima prenosi cijele odlomke iz aktualnih propovijedi ili pisanih članaka Tomislava Šagi-Bunića i jednostavno ih uklapa u svoju propovijed, dakako, ne skrivajući nego upravo ističući izvor.

studioznošću, pronicljivošću i meditacijom prodire u tekstove i traga za njihovom porukom. Redovito to čini povezujući tematski prvo misno čitanje i evanđelje, kako je to prema novom lekcionaru uređeno, ali nerijetko traži i nalazi mogućnost da i izvornu poruku drugoga čitanja, dakle onda kad nema izravnoga spomena Marijina lika, pronicavo i utemeljeno poveže s Marijom ili nekom njezinom vrlinom. Tako će, primjerice, tumačeći novogodišnju poslanicu o „puni ni vremena“, koje nastaje time što se Sin Božji uklopi u naš prostor i vrijeme (usp. Gal 4,4-7), reći da ga taj tekst u okviru tih razmišljanja i povezivanja s Marijinim „Neka mi bude“ „*nekako kao uzgređice podsjeća na Blaženu Djevicu Mariju*“²⁵ te će upravo u Mariji vidjeti uzor i primjer ljudske suradnje kojom Bog ispunjava naše vrijeme. Isto će tako, tumačeći poznati tekst tzv. protoevanđelja iz Post 3,9-15 o ženi i njezinu potomstvu, najprije staviti u središte tumačenja Božji nacrt spasenja kao temeljni izričaj ovoga biblijskoga mjesta, a zatim u okviru tipološkog pristupa povući poveznicu obećane žene s Crkvom i Marijom²⁶ ili će na nekim mjestima u slici ove žene istaknuti samo Mariju kao „*novu Evu, u redu Božje milosti i ljubavi*“.²⁷

Važno je istaknuti kako Duda, tumačeći sveti tekst, nikada ga ne pokušava naprezati da bi njime pokrio neka svoja razmišljanja i stavove nego mu je sveti tekst izvor i polazište, a on jasnim znanjem o povijesnoj pozadini, autorstvu, nadahnuću, bližem i daljnjem kontekstu, književnim vrstama i jeziku, nastoji prilagođeno i razumljivo izložiti ovu objavu u koju se trudi prethodno sam proniknuti, dajući se ponijeti nadahnućem i asocijacijama uvjetovanim konkretnim životom, no uvijek egzegetski čist, jasan i nepristran. U njegovu izlaganju svetoga teksta uvijek je uz veliko oduševljenje i radovanje, prisutna i velika poniznost zbog koje se on ne bi usudio svetom tekstu nametati ništa svoga nego uvijek ostaje njegovim čitačem i učenikom i to prenosi i na svoje slušatelje.²⁸ Kao jedan od primjera

25 Bonaventura DUDA, *Sijač je Sin čovječji*, 53.

26 Usp. Bonaventura DUDA, *Sjeme je Riječ Božja*, 166-167.

27 Bonaventura DUDA, *Sjeme je Riječ Božja*, 306. Istu će poveznicu s protoevanđeljem i s prvom Evom povući Duda tumačeći perikopu o Mariji i ljubljenu učeniku u Četvrtom evanđelju. Usp. Bonaventura DUDA, *Sijač je Sin čovječji*, 121.

28 Na Dudu se s pravom mogu primijeniti riječi Karla Bartha o pravom egzegetu, koji prema svetom tekstu treba imati samo stav zadivljena djeteta u nekom veličanstvenom vrtu, a nikako stav Božjeg

vjernosti tekstu i egzegetske jasnoće ističe se njegovo tumačenje perikope o Isusovu prikazanju u Hramu, Lk 2,22-40, gdje Šimunove riječi o Isusu kao znaku osporavanom ne tumači podilazeći, površnim osjećajima niti uobičajenim shvaćanjima nego kao sudbinu onoga oko kojega će se dijeliti i opredjeljivati mnogi, ponajprije pripadnici njegova izraelskog naroda, a riječi o Marijinu probodenom srcu kao o sudjelovanju u takvoj nutarnjoj „mučeničkoj sudbini svojega Sina“.²⁹

Naravno, Duda je osobito blistav kad se radi o „pravim“ marijanskim tekstovima. Iako je trezven bibličar, on ponekad, pjesnički razigran i oduševljen, želi održati interes slušatelja. Tako Luku opisuje kao Marijina evanđelista i tradicionalno poznatoga Marijina slikara i teologa, naglašavajući da „bez njegova Evanđelja djetinjstva (Lk 1 i 2) ne bismo, može se reći, imali ni Božića ni Marije“ jer „ono što nam podaju druga evanđelja ne bi dostajalo da si dokučimo njezin lik“.³⁰ Pazeći na svaku riječ, iz novogodišnje perikope Lk 2, 16-21 pozorno sabire i razlaže podatke o Mariji, ne propustivši pritom naglasiti da nas ti podaci „u isto vrijeme uvode u dublje poznavanje i samoga Isusa, po tijelu Sina Djevice Marije“.³¹ S oduševljenjem iznosi Lukine izričaje za Mariju: „Milosti puna“, „Blagoslovljena među ženama“, „Službenica Gospodnja“ i „Majka Gospodinova“, ispravno ih tumačeći kao „odlike koje treba da njeguje cijela Crkva i svaki pojedini Isusov vjernik“,³² ali i kao Marijina imena.³³

Značajno je marijansko mjesto i Marijin pohod Elizabeti i njezin veličanstveni himan *Veliča*, Lk 1,39-56, koje Duda tumači u homiliji blagdana Velike Gospe. Unutar te propovijedi donosi za njega tako tipičnu i više puta naglašenu temu univerzalna Božjeg spasenja svakog čovjeka, koje se ovdje pokazuje dobrohotnom Marijinom suradnjom s Božjim naumom. Ističe da je Marijin pohod Elizabeti slika „trajnoga pohoda Marijina svakom čovjeku, cijelom

odvjetnika koji se pokazuje kao onaj koji je shvatio sve njegove akte. Usp. Karl BARTH, *Homiletik. Wesen und Vorbereitung der Predigt*, Theologischer, EVZ-Verlag, Zürich, 1966., 107.

29 Usp. Bonaventura DUDA, *Sjeme je Riječ Božja*, 268.

30 Bonaventura DUDA, *Sijač je Sin čovječji*, 54.

31 Bonaventura DUDA, *Sijač je Sin čovječji*, 55.

32 Bonaventura DUDA, *Sijač je Sin čovječji*, 255.

33 Usp. Bonaventura DUDA, *Sjeme je Riječ Božja*, 307.

čovječanstvu, svakoj ljudskoj obitelji, napose svakoj ženi-trudnici“. U Mariji vidi Majku života koja se vjerom „*uključila u veliko djelo Božjega spasenja i postala suradnica Bogu*“.³⁴ Zanimljivo je da se Duda bibličar ovdje nekako povlači i ulogu tumačitelja svetoga teksta prepušta papi Ivanu Pavlu II. prenoseći sadržaj njegovih riječi iz homilije na Veliku Gospu 1980. godine. Na istu će se perikopu Marijina pohoda vraćati više puta u svojim propovijedima, a osobito na 4. nedjelju adventa u godini C, gdje će se zadržati na Elizabetinim riječima: „*Odakle meni to...?*“ (Lk 1,43) i „*Blažena ti što povjerova!*“ (Lk 1,45) kao prvom evanđeoskom blaženstvu vjere, povezujući ga s onim kasnijim Isusovim blaženstvom (Lk 11, 27-28) kao i onim na kraju evanđelja koje će Uskrsli uputiti Tomi: „*Blaženi koji ne vidješe, a vjeruju*“ (Iv 20,29).³⁵

Osobito pozorno izlaže Duda perikopu Mk 3,20-35, poznatu kao tzv. antimarijansko mjesto, pravilno tumačeći da je Isus samo „*naoko nepažljiv prema svojoj majci*“, a da je u središtu izričaja čast drukčijega srodstva, srodstva po vjeri, koje Isus „*proširuje na svoje odane učenike*“ stvarajući Crkvu kao „*ново Božje čovječanstvo*“ i „*potomstvo Ženino*“.³⁶ Čini se da je osobito ponesen, te stoga i osobito originalan, upravo onim mjestima koja u Svetom pismu nisu samo „*antimarijanska*“ nego i „*ne-marijanska*“, dakle mjesta koja, suprotno našim očekivanjima, o Mariji šute. Njemu nije problem priznati taj biblijski ne-govor o Mariji. Štoviše, on upravo iz te novozavjetne šutnje o Mariji i čitava jednog razdoblja o kojemu se ne govori iščitava vrlo značajne marijanske sadržaje, povezujući ovo vrijeme s vremenom Isusova ili Josipova života o kojemu znamo vrlo malo. Tako, primjerice, na blagdan Sv. Obitelji na temelju riječi: „*I siđe s njima... u Nazaret*“ poziva svoje slušatelje da se zadube u značenje toga tihog obiteljskog perioda o kojemu se ništa više ne govori, da se zadube u „*značenje te skrovitosti*“, te „*svete svagdašnjice, tog duga sazrijevanja Isusove ljudskosti, tog duga Marijina čekanja*“ kao „*škole Evanđelja*“ koja nas uči „*koliko je potrebno i koliko vrijedi*

34 Bonaventura DUDA, *Sjeme je Riječ Božja*, 293.

35 Usp. Bonaventura DUDA, *U plemenitu srcu*, 22.

36 Bonaventura DUDA, *Sjeme je Riječ Božja*, 168.

*spremanje, nauk, razmatranje, osobni i skroviti način života, molitva koju u tajnosti vidi samo Bog*³⁷.

Budući da je Božja riječ temelj i okosnica svih Dudinih marijanskih propovijedi, sasvim je razumljivo očekivati da će se u tim propovijedima onda zrealiti i koncilska mariologija koja upravo insistira na biblijskim mjestima i biblijskom razumijevanju Marije.

2.2. *Koncilska mariologija u Dudinim propovijedima*

Već prvim čitanjem Dudinih propovijedi vidi se koliko je on svojim navještajem Marije i o Mariji slijedio koncilske smjernice. Pritom se kod njega osobito ističe primat teološko-kristološke dimenzije mariologije, zatim njezin eklezijalni okvir i, konačno, njezina antropološka usmjerenost.

2.2.1. *Najprije Krist*

Duda gaji osobito nježnu odanost prema Mariji. I to ne skriva u svojim propovijedima, štoviše, potiče i druge na tu i takvu blizinu i odanost. No iznimna naklonost prema Mariji nikada u njegovim propovijedima nije dovela u pitanje prvenstvo Krista, kako u otajstvima spasenja tako ni u životima vjernika. Ovakav stav proizlazi prvenstveno iz duboke teološko-kristološke utemeljenosti njegovih marijanskih propovijedi, osobito iz njezina primarnog uporišta u biblijskim tekstovima. Evanđelje je evanđelje po kristološkom događaju kojim su se na Isusu Kristu, rođenom po tijelu, a nakon smrti uskrišenom od mrtvih, ispunila starozavjetna božanska obećanja te nam se on pokazao Sinom Božjim (usp. Rim 1,1-4). Samo prianjajući uz Krista Glavu vjernici dijele zajedništvo i sa svima svetima, ponajprije s Djevicom Marijom, njegovom Majkom.³⁸ Ovo je ukratko i sadržaj svih Dudinih marijanskih propovijedi.

Polazeći, kako smo vidjeli, u svim svojim marijanskim propovijedima ponajprije od tumačenja biblijskih čitanja, on će neumorno naglašavati da je u središtu naviještanja „*On, Isus, taj jedinstveni dar*

37 Usp. Bonaventura DUDA, *U plemenitu srcu*, 57-58. Duda ovdje velikim dijelom citira jednu meditaciju pape Pavla VI. iz 1964. godine.

38 Usp. LG, 52.

Boga, Oca svemu čovječanstvu“, a tek će onda dodati da nam je taj dar pružen po Mariji.³⁹ Ako se radi i o podacima o Marijinu životu u evanđeljima, on će poučavati vjernike da nas ti podatci „uvode u dublje poznavanje samoga Isusa, po tijelu sina Djevice Marije“.⁴⁰ Kako bi otklonio svaku sumnju oko kristološkog središta liturgijskoga slavlja, on će, primjerice na blagdan Svijećnice, kada se čita odlomak iz Lk 2,22-40, reći da „nisu u prvom redu oni koji ga prikazuju, njegovi roditelji Marija i Josip, nego on koji je prikazan“.⁴¹

Vjeran poruci evanđelja i liturgijskim smjernicama Duda ni na marijanske blagdane neće odstupiti od kristocentričnosti i teocentričnosti. Štoviše, upravo će u toj usredotočenosti i bitnoj usmjerenosti mariološkog na kristološko i teološko pokazati svu ljepotu i uzvišenost mariološkoga. Tako će na blagdan Marije Bogorodice, istina, reći da „u središtu liturgijskoga slavlja stoji Sveta Bogorodica“, ali će odmah potom naglasiti, „dakako kao ona koja svijetu donosi Krista Gospodina, Spasitelja i Otkupitelja“.⁴² Marijinu će veličinu opisati upravo kao zaposlenost, zadivljenost i zabavljenost ovim središnjim otajstvom, Isusom.⁴³ Na 4. nedjelju adventa za godinu C, u kojoj liturgija u evanđelju donosi eksplicitno marijansko mjesto o Marijinu pohodu Elizabeti, kaže: „Dok nas liturgija upućuje tko je ona – Marija, ona nas upućuje tko je on – Isus.“⁴⁴ Isto će tako na 4. adventsku nedjelju u godini A istaknuti teološki primat otajstva utjelovljenja: „Bog Stvoritelj uvijek je onaj prvi koji život daje. Stoga Bog sam može uvijek stvarati novo ljudsko biće i neposredno, bez ičijeg sudjelovanja. Bog je ipak odabrao put da Sinu njegovu utjelovljenomu prvu materiju ljudskoga tijela daruje sama sveta Djevica.“⁴⁵ Za blagdan Velike Gospe stavit će u središte „uskrsnuće tijela i život vječni“, dar koji je Bog pokazao u Marijinu uznesenju i kojim je „pretekao ono što prema svakomu čovjeku i cijelom čovječanstvu“. Duda pritom ne propušta poučiti vjernike o

39 Bonaventura DUDA, *Sijač je Sin čovječji*, 26.

40 Bonaventura DUDA, *Sijač je Sin čovječji*, 55.

41 Bonaventura DUDA, *Sjeme je Riječ Božja*, 265.

42 Bonaventura DUDA, *Sjeme je Riječ Božja*, 41.

43 Usp. Bonaventura DUDA, *Sjeme je Riječ Božja*, 44.

44 Bonaventura DUDA, *U plemenitu srcu*, 20.

45 Bonaventura DUDA, *Sijač je Sin čovječji*, 24.

teološkom sadržaju ovoga blagdana, tj. da se ovaj blagdan već od 5. stoljeća slavio s izrazitim kristološkim i mariološkim značenjem te da i danas u središtu Crkve stoji vjera da je Marija dušom i tijelom „*zahvaćena snagom Kristova uskrsa*“.⁴⁶ Isto će tako na blagdan Bezgrešna začeca kao temeljnu misao odmah u uvodu istaknuti da je sva Marijina ljepota i sva njezina egzistencija dar od Boga i da se ona „*sva duguje Bogu*“.⁴⁷ Također i na blagdan Velike Gospe: „*Sva je ljepota Marijina od Boga. Od Boga je njezino Bezgrešno začecje, od njega je njezina povlastica što je Djevica-Majka, od Boga je što je na nebo uznesena, dušom i tijelom.*“⁴⁸ A iz teološke utemeljenosti Marijine osobnosti Duda onda izvodi i teološku usredotočenost istinskoga marijanskoga štovanja. Vjernicima stavlja na srce da nasljedovati Mariju znači „*proslavljati Boga*“ kao Marija i zajedno s Marijom te biti „*suradnik Božjega spasenja, kao Marija*“. Dakle, reći će: „*što smo više Marijini, više smo Kristovi*“.⁴⁹

U Dudinim je propovijedima jasno da je sva Marijina uzvišenost od Boga i da je u otajstvu spasenja njezina uloga suradnička, a ne posrednička. Na nekoliko će mjesta on ipak Mariju nazvati posrednicom, ali će i to posredništvo teološki protumačiti istaknuvši kako je Bog onaj koji nas po Mariji spašava. Tumačeći već spomenuto mjesto iz Poslanice Galaćanima 4,4-7, u sklopu govora o Marijinu služenju i suradnji s Bogom, reći će: „*Sva dobra spasenja po njoj nam dotekoše.*“ Ali će odmah pojasniti da i ovo Marijino posredništvo treba razumjeti kristocentrično: „*U njoj i po njoj Sin Božji postade našim bratom da po njemu – u Duhu Svetomu – zaživimo svoje bogosinovstvo...*“⁵⁰ Za Dudu je, bez imalo dvojbe, jasno da je „*Marija, Majka, stalno u sjedinjenju sa zbiljom svojega Sina samo u vjeri i po vjeri!*“.⁵¹ Neka iznimna odstupanja od temeljne kristocentrične opcije koja se u Dudinim propovijedima mogu naći, daju se ipak objasniti kontekstom i ovom primarnom nakanom. Tako će, primjerice, želeći u svom žaru naglasiti snagu molitve i stavljajući

46 Bonaventura DUDA, *Sjeme je Riječ Božja*, 291-292.

47 Bonaventura DUDA, *Sjeme je Riječ Božja*, 306.

48 Bonaventura DUDA, *Sjeme je Riječ Božja*, 293.

49 Bonaventura DUDA, *Sjeme je Riječ Božja*, 294. 307.

50 Bonaventura DUDA, *Sijač je Sin čovječji*, 54.

51 Bonaventura DUDA, *Sijač je Sin čovječji*, 38.

nam za uzor Marijinu molitvu, reći da je Marijina zagovorna molitva u Kani ubrzala Isusov čas.⁵²

Marija je u Dudinim propovijedima sva uronjena u otajstvo Krista i iz toga otajstva izranja kao prvina otkupljenih, početak novoga Božjeg svijeta. Ovo potvrđuje u analiziranim propovijedima dva puta naveden, Dudi tako drag i prema njegovim riječima najljepši naslov za Mariju, koji on preuzima s Trškog vrha ponad Krapine: „*Mundi melioris origo – Početak boljega svijeta.*“⁵³ Duda vidi Mariju kao početak i kao vrhunac otkupljenoga svijeta koji je Crkva, dakle vidi Mariju unutar Crkve.

2.2.2. Marija u Crkvi i uzor Crkvi

Marija je, što je osobit koncilski naglasak, član Crkve, i to najizvrsniji, ali je i slika Crkve i uzor cijeloj Crkvi i svakom pojedinom kršteniku. Ovu će povezanost Marije i Crkve Duda redovito naglašavati tumačeći tekst protoevanđelja iz Knjige Postanka 3,9-15, prepoznajući kako je već spominjano u tamošnjoj ženi uvijek i Crkvu i Mariju, odnosno Mariju „*kao oličenje Crkve*“.⁵⁴ Slika je Crkve za Dudu osobito Marija moliteljica koju pronalazi u liturgiji 7. vazmene nedjelje u godini A u prvome čitanju iz Dj 1,12-14, u čemu vidi osobit temelj Marijina naslova „*Majka Crkve*“.⁵⁵

Osobito snažna i stalna usporednica Marije i Crkve za Dudu je, bez sumnje u duhu Koncila, Marijina vjera. Marijina vjera dominantna je i stalna tema u svim Dudinim propovijedima o Mariji. On ju preuzima i čini od nje glavno uporište i glavnu temu svojih marijanskih propovijedi, nadahnut pritom ne samo koncilskom mariologijom⁵⁶ nego i papinskim dokumentima koji su ovu mariologiju produbljivali.⁵⁷ Tako, primjerice, u božićnoj propovijedi citira *Re-*

52 Usp. Bonaventura DUDA, *Sijač je Sin čovječji*, 297.

53 Radi se o propovijedi na Novu godinu i o propovijedi na 15. nedjelju kroz godinu A. Usp. Bonaventura DUDA, *Sijač je Sin čovječji*, 54 i 275.

54 Bonaventura DUDA, *Sjeme je Riječ Božja*, 167.

55 Usp. Bonaventura DUDA, *Sijač je Sin čovječji*, 182-183.

56 Usp. Bonaventura DUDA, *Sjeme je Riječ Božja*, 276.

57 Ovdje se prvenstveno misli na dvije najznačajnije postkoncilske enciklike s mariološko-marijanskom tematikom: PAPA PAVAO VI., *Marialis cultus, Enciklika o ispravnom štovanju Blažene Djevice Marije*, Zagreb, 21994. (MC) i PAPA IVAN PAVAO II., *Enciklika Redemptoris mater, Otkupiteljeva majka*, Zagreb, 1987. (RM).

demptoris mater, encikliku pape Ivana Pavla II., te kaže da Marijin „izvanredan put vjere predstavlja stalnu usporednicu za Crkvu, za pojedince i za zajednicu, za puke i za narode i u stanovitom smislu za cijelo čovječanstvo“.⁵⁸

Put vjere poveznica je Marije i Crkve, ali i način koji Marija pokazuje Crkvi kao put povezanosti s Kristom. Njezina je vjera, dakle, uvijek dvodimenzionalna, ona je pozorno slušanje Božje riječi i velikodušan ljudski odziv koji povjerenje pretache u život. Duda će, gledajući Mariju, definirati vjeru: „Vjera je otvorenost Bogu, prihvata Boga, sebedarje Bogu. Vjerom se Bogu stavljamo posve na raspolaganje za djelo spasenja: za se i za druge.“⁵⁹ Marija koja je „Blažena što povjerova“ (Lk 1,45) u isto je vrijeme „Službenica“ (Lk 1,38) koja vjeru iskazuje kao ljudsko zalaganje u služenju. Time je uzor svakom članu Crkve. Duda će slikovito reći: „Ukoliko se naša vjera pretvara u djelo kroz ljubav (usp. Gal 5,6), sva naša dobra zemaljska zaposlenost poprima vrijednost 'građe' za vječnost.“⁶⁰ Budući da su upravo u Mariji u izvrsnosti povezani vjera kao nutarnje povjerenje i predanje i vjera kao služenje, Duda s velikim oduševljenjem i divljenjem propovijeda o njoj kao vjernici gledajući u njoj „praliku Crkve vjernice“.⁶¹ Po vrlini založene vjere on ju stavlja za najuzvišeniji uzor ne samo Crkvi nego i svakom čovjeku jer je i Krist univerzalni Spasitelj svih ljudi. „Kada se čovjek uključi založenom vjerom u Božji poziv, nastaje novi svijet. Marija je najsavršeniji primjer i uzor osluha i posluha Bogu. Ona je pružila najsavršeniju suradnju da po Njoj siđe u povijest Spasitelja svijeta i povijesti, Spasitelja svakoga čovjeka i svake ljudske zajednice, cijele Crkve i čovječanstva.“⁶² Dudina se Marija „vjerom uključila u veliko djelo Božjega spasenja i postala suradnica Bogu“⁶³ te „ispunjena Bogom, polazi na putove

58 Bonaventura DUDA, *Sijač je Sin čovječji*, 38. Citat iz RM, 6.

59 Bonaventura DUDA, *Sijač je Sin čovječji*, 22.

60 Bonaventura DUDA, *Sjeme je Riječ Božja*, 167.

61 Bonaventura DUDA, *U plemenitu srcu*, 38.

62 Bonaventura DUDA, *Sjeme je Riječ Božja*, 20. Univerzalnost spasenja kod Duda je vrlo česta i obljubljen tema. On na nekim mjestima kaže da ju „posuđuje“ od prijatelja Tomislava Šagi-Bunića, no mislim da je ovo njihova zajednička tema, koja proizlazi prije svega iz dobra poznavanja Božje riječi, ali bez sumnje i duha Koncila i postkoncilskih papinskih dokumenata. Usp. Bonaventura DUDA, *U plemenitu srcu*, 32. 38. i *Sijač je Sin čovječji*, 38.

63 Bonaventura DUDA, *Sjeme je Riječ Božja*, 293.

ljudi“.⁶⁴ Kako su Marijin odjelotvoreni „*Fiat*“, njezine riječi „*Evo Službenice Gospodnje*“ (Lk 1,38) postale preduvjetom da „*Riječ tijelom postane*“ (Iv 1,14), one su, prema Dudinu poticaju, i nama primjer „*nepridržane velikodušnosti*“ kojom ulazimo u suradnju s Bogom i omogućavamo da se događaju „*nova nebesa i nova zemlja*“ (Otk 21,1). Tako se ostvaruje „*temeljni zakon evangelizacije i ostvarivanja Božjega nauma spasenja: po ljudima i za ljude*“.⁶⁵

Najjača poveznica Marije i Crkve i najsnažnija konkretizacija Marijine odjelotvorene vjere jest majčinstvo i majčinski osjećaj. Duda navodi riječi koncilske konstitucije o Crkvi koje su poziv na nasljedovanje Marijina majčinstva: „*Djevica je u svom životu primjer onog materinskog osjećaja kojim trebaju biti prožeti svi koji rade u apostolskom poslanju Crkve na preporodu ljudi*“.⁶⁶ Zanimljivo je, gotovo dirljivo što Duda u Mariji ne vidi samo Majku Gospodinovu nego „*oličenje svake ljudske majke*“⁶⁷ i oličenje svake žene. Može se bez pretjerivanja reći da je osobito nježan kad u Mariji gleda ženu-majku i ženu-trudnicu. On ju zove „*svetom Trudnicom*“, „*svetom Dojiljom*“ i „*svetom Rodiljom*“. Jasno da je Duda ovdje na tragu papâ koji su promicali koncilsku mariologiju, Ivana Pavla II. i Pavla VI. i on to, naravno, ne skriva.⁶⁸ Svrćući ljudsku i vjerničku pozornost na Mariju majku i njezino Dijete, on ju svraća i na svaku ljudsku obitelj te osobito vapi za kolijevkama i novim životima u našim obiteljima, poučavajući i potičući na to da upravo ta otvorenost životu treba biti znak i potvrda vjere.⁶⁹ A roditeljima koji su zabrinuti, tjeskobni ili žalosni zbog svoje djece tješiteljski pred oči stavlja brigu i traženje, ali i pribranost i strpljivost majke Marije i Josipa u situaciji kad im se dvanaestogodišnji Isus izgubio u hramu. „*Osjećajte da su Marija i Josip s vama solidarni. U vrijeme kada*

64 Bonaventura DUDA, *U plemenitu srcu*, 22.

65 Bonaventura DUDA, *Sjeme je Riječ Božja*, 275.

66 Bonaventura DUDA, *Sijač je Sin čovječji*, 343. Citat iz LG, 65.

67 Bonaventura DUDA, *U plemenitu srcu*, 30.

68 Bonaventura DUDA, *Sijač je Sin čovječji*, 141. Također *U plemenitu srcu*, 22. 37. 63. Također *Sjeme je Riječ Božja*, 293.

69 Usp. Bonaventura DUDA, *Sjeme je Riječ Božja*, 44 i *U plemenitu srcu*, 31.

*su vam djeca izgubljena potrebna je molitva, pribranost, strpljivost, traženje, savjetovanje...*⁷⁰

Ovdje je vrlo značajno još jednom istaknuti i već spomenutu dimenziju Marijina skrovita života, koja ne samo da ne izmiče Dudinu pogledu nego ju on zapaža kao iznimno važnu i preko nje pokušava dotaknuti i osloviti tolike skromne ljudske živote pokazujući im da su upravo po toj svojoj vjernički življenoj skrovitosti tako slični Mariji i njezinoj Svetoj obitelji. Gotovo bi se moglo reći da iz najneznatnijih biblijskih mjesta Duda izvlači najdublju i najsnažniju marijansku poruku, naslućujući da bi ova poruka mogla dotaknuti i potaknuti upravo one najjednostavnije i najneznatnije kojima je upravljena. Promišljajući o riječima „*I siđe s njima... u Nazaret*“ (Lk 2,51), on se zadubljuje u duboko značenje ne samo Marijine nego i općeljudske životne jednostavnosti i skrovitosti ili, kako ju on naziva, „*svete svagdašnjice...*, *tog duga Marijina čekanja kadli će se obistiniti veliki navještaji Božji (usp. Lk 1,32-33)*...“⁷¹ te upravo ovim momentom Marijina života pokušava približiti Mariju vjernicu svakom vjerničkom životu. Ističući upravo tu Marijinu blizinu jednostavnoj ljudskoj vjeri i sputništvo s jednostavnim čovjekom, Duda zajedno s Koncilom bez straha govori o Marijinu putu vjere, putu na kojemu „*i Djevica nije bila odmah o svemu poučena*“⁷² i koji, što je utješno za sve nas koji smo još u iskušenjima i protivštinama, ne mora od početka biti savršen, ali može i treba i u svojoj skrovitosti rasti. Stoga će Duda poučiti svoje slušatelje da se ovaj rast odvija u „*stalnoj zaposlenosti u produbljivanju Božje objave, u usavršavanju vjerske spoznaje osobito ukoliko je ona životvorna, za život mjerodavna i smjerodavna*“.⁷³

Kako bi pokazao da prava marijanska pobožnost treba voditi marijanskom zauzimanju za Božje djelo nama povjereno, Dudina propovijed na mjestima prelazi u molitvu i biva završena molitvom.

70 Bonaventura DUDA, *U plemenitu srcu*, 56.

71 Bonaventura DUDA, *U plemenitu srcu*, 57.

72 Bonaventura DUDA, *U plemenitu srcu*, 57. Usp. također Bonaventura DUDA, *Sijač je Sin čovječji*, 37-38.

73 Bonaventura DUDA, *Sijač je Sin čovječji*, 38. Osim primjernosti i uzornosti vjere, Duda, pozivajući se na Lk 2,19.51, ovdje naglašava kako Koncil u konstituciji *Dei Verbum* 8b Mariju stavlja i za uzor promišljanja nad Božjom riječju.

„Djevice! Svojim 'Evo me!', svojim 'Da!' ti si promijenila lice svijeta. Pomozi nam svima u pravi trenutak reći svoj 'Da!' Ti znadeš uz koju se cijenu kupuje i čuva ta riječ 'Da!'. Isprosi nam da ne izmičemo onomu što Bog od nas zahtijeva. Nauči nas reći svoj 'Da!' kao što si ga rekla ti: u poniznosti, čistoći, jednostavnosti i predanju volji Očevoj. Pomozi nam kroza sav naš život: pošto smo jednom rekli odlučni svoj 'Da!', da svi daljnji naši 'Da!' budu samo sredstvo da još savršenije prionemo uz Božju volju – za spasenje naše i spasenje svega svijeta. Amen.“⁷⁴

2.2.3. Mariologija i marijanska duhovnost

Kako je koncilska misao opečatila sav Dudin teološko-profesorski rad, tako je iznjedrila i opečatila i njegove propovijedi. Končno, čovjek najdojmljivije propovijeda ono što živi i što vjeruje, a Duda je ne samo živio u vrijeme Koncila nego je živio Koncil i živio oduševljen Koncilom. To se onda, dakako, očituje i u njegovim marijanskim propovijedima. Pri tome mu je od velike pomoći bila širina i dubina teološkoga znanja, osobito izvrsno poznavanje sveto-pisamskih tekstova, te su sve Dudine marijanske propovijedi, kako je već i pokazano, prave homilije koje razlažu i tumače ponajprije Božju riječ. Kao takve one su pune biblijske duhovnosti i ta je njihova oznaka bez sumnje njihova najsnažnija i neprolazna kvaliteta. No iako se, govoreći o Mariji, nadahnjuje prvenstveno biblijskim tekstovima i evanđeoskom porukom, Duda svoju svestranost i širinu pokazuje koristeći se i marijanskim sadržajima iz književnosti, osobito poezije, ali također i likovne umjetnosti.

Duda je vrstan i svestran teolog koji je, uz ostali teološki rad, bio zaokupljen i navjestiteljskom zadaćom teologije te se u svom profesorskom poslu bavio znanstvenim proučavanjem načela i zadaće homilije. A što je također značajno, ova zaokupljenost nije kod njega ostala samo na teoretskoj razini nego je iznimno velikim Božjim darom oduševljene vjere i skladna govorništva, ali i marljivim radom pretakanja teoloških spoznaja u riječi propovijedi i navještaja, cijeli svoj život zauzeto i nadahnuto propovijedao. Biti teolog i

⁷⁴ Bonaventura DUDA, *Sjeme je Riječ Božja*, 21.

navjestitelj (propovjednik) za njega su međusobno uvjetovane i međusobno usmjerene zadaće te čine nerazdvojivo jedinstvo. I njegov znanstveni teološki rad i propovijedanje stoje u službi Božje riječi i njezina prenošenja. Ovo međusobno oplodjenje vrhunске znanstvene teologije, Božjega dara oduševljenog govora, ali i velike i odgovorne marljivosti u pripremanju za svaku propovijed, dali su neizbrisiv pečat kvalitete i njegovim marijanskim propovijedima. Tako je kao vrhunski teolog upravo svojim marijanskim propovijedima pokušao premostiti u našem vremenu tako izražen i od mnogih teologa naglašen rascjep između vjere Crkve u Mariju i pobožnosti prema Mariji.⁷⁵

Na kraju, ne može se čitatelj (a svi koji smo njegove propovijedi uživo slušali, složiti ćemo se da ovo još više vrijedi za slušatelje) oteti dojmu da je propovjednik uistinu živio osobitu blizinu suživota s Marijom, i još više, da je živio od te blizine. Iz svake se njegove propovijedi osjeća da on ljubi Mariju kao majku i divi joj se kao idealu. No u svom govoru o Mariji on brižno izbjegava pobožnjački sentimentalizam koji bi iskrivljavao Marijin ljudski lik i njegovo biblijsko utemeljenje. Stoga ni njegovi emocionalni izričaji o Mariji nikada ne bi mogli udaljiti ili ozlovoljiti odijeljenu braću ili nauditi ekumenskim nastojanjima i ciljevima Crkve.

Zapravo, koliko god je Marija u Dudinim propovijedima postavljena kao visok uzor vjeri, toliko je ostavljena unutar svoje stvarne i nepatvorene ljudskosti. Time Duda Mariju približava čovjeku te nastoji vratiti u pobožnost živiMarijin lik kao mogući model nasljeđivanja, što je nakana Koncila, ali time istodobno pokazuje i nešto od svog osobnog suosjećanja s jednostavnom ljudskošću. Štoviše, može se reći da je upravo po iznimnoj blizini s Marijom Duda razvio i osobitu blizinu sa suvremenim čovjekom, s čovjekom vjernikom, ali i sa svakim čovjekom, osobito obiteljskim čovjekom i osobito sa svakom ženom. Njegove marijanske propovijedi imaju snažno antropološko usmjerenje te on, dok propovijeda, ima pred očima upravo ovu ljudsku konkretnost. Očito je da su ljubav i svećenička briga za čovjeka kojemu prenosi Riječ opečatili i učinili prepoznatljivim

⁷⁵ Usp. Joseph RATZINGER, *Kći Sionska, Marijanska pobožnost u Crkvi*, 9-10.

njegove marijanske propovijedi. Pritom uz navjestiteljsku zauzetost i odgovornost iz njih uvijek zrači i velika poniznost, tako da u njegovim propovijedima nema ni prazna moraliziranja ni gruba ulaženja u ona područja života u koja čovjek nepozvan nikada i ne bi smio ulaziti. Iz svih njegovih marijanskih propovijedi zrači toplina, nada, utjeha, ohrabrenje i poticaj, sve ono što bi i sama Marija darovala onima koji su došli čuti utješnu riječ.

Duda je svjestan i tradicionalno žive marijanske duhovnosti u hrvatskome narodu. On je uvjeren da ona i danas može i treba biti način oživotvorenja kršćanske vjere. Budući da kršćanska vjera nije neki svjetonazor ili ideologija nego prihvaćanje povijesno ostvarena spasenja, kršćanski život nikada ovo povijesno ne smije izgubiti iz vida te stoga i kršćanska teologija mora govoriti o Mariji i kršćanska egzistencija mora biti marijanska.⁷⁶ Duda je ovoga i te kako svjestan te zbog toga vjernike, čije potrebe i životne poteškoće osluškuje, uvažava i razumije, potiče dublje štovanje Marije, pazeći pritom da to štovanje nikada ne zastrani u jalovosti i ispraznosti trenutačnih emocija nego da teološki utemeljeno vodi oplodnjenju i osmišljavanju vjerničkog života, dakle da prijeđe u nasljedovanje. Stoga on teološko-kristološkom refleksijom produbljuje marijansku duhovnost koja potiče i obogaćuje spoznaju Marijine uloge u otajstvu Krista i unutar povijesti spasenja. A upravo je to temeljna odrednica i cilj i koncilske mariologije.

Njegove su marijanske propovijedi istovremeno i ljudski tople i teološki utemeljene te upravo stoga i oduševljavajuće, poticajne i plodonosne. Zahvaćaju u konkretnu ljudsku egzistenciju, koja i jest pravo marijansko mjesto, i usmjeravaju čovjeka vjeri kakvu je imala Marija i kakvu nam i Koncil u Mariji stavlja za uzor. Bez kritičnog odnosa prema postojećoj praksi ili iskrivljenim i neplodnim oblicima marijanskog štovanja, Duda pred vjernike iznosi svijetao lik Djevice i Bogorodice koja je vjerničkim životom uzor i slika života Crkve. Pritom Duda nikada niti spominje niti potiče pobožnosti koje proizlaze iz privatnih objava ili ukazanja, a isto se tako ne služi ni-

⁷⁶ Usp. Wolfgang BEINERT, *Heute von Maria reden? Kleine Einführung in die Mariologie*, Herder, Freiburg – Basel – Wien, 1973., 109.

kakvim primjerima ili pričama koji bi eventualno poslužili kao motivacijski pokretač njegove propovijedi nego je sama srž i poruka njegove propovijedi novozavjetni govor o Mariji. A taj je govor uvijek istovremeno govor o veličini Božjega djelovanja u čovjeku i govor o ostvarenom vjerničkom odnosu čovjeka prema Bogu. Tako povezujući na ispravan način marijansku duhovnost i mariologiju, ove propovijedi postaju ostvaren primjer onoga dobrog i ispravnog puta zacrtanog koncilskim govorom o Mariji i koncilskim preporukama teolozima i propovjednicima za marijansku propovijed.

Zaključak

Koncil je na području mariologije donio značajne sadržaje, izrekao važne stavove o Marijinoj povezanosti s Kristom i njezinu mjestu u Crkvi, o ispravnoj marijanskoj duhovnosti i vjerničkom štovanju Marije. No vidjeli smo također da je pedeset godina nakon Koncila primijećen i nedovoljan prihvata koncilske mariologije u životu i duhovnosti vjernika, što se, kako je uvodno rečeno, između ostaloga pripisuje i nedostacima marijanske propovijedi.

Nakon analize marijanskih propovijedi fra Bonaventure Duda i višestrukosti iznesenih kvaliteta, može se zaključiti da opće primijećeni nedostatak suvremenih marijanskih propovijedi proizlazi, između ostaloga, i iz nedovoljne mariološke izobrazbe propovjednika, uvjetovane nerijetko i suvremenim reformama teološkog studija. Tako se može dogoditi da se oni koji su, prema zahtjevima svećeničke službe, nekoliko puta godišnje obvezatni propovijedati i izricati homilije s mariološko-marijanskom tematikom, s ispravnim teološkim naukom o Mariji tijekom studija tek nasumično susretnu. Mariologija je k tome vrlo kompleksna teološka grana koja traži komplementarnost egzezeze, biblijske teologije, cjelokupne dogmatike, napose kristologije, ekleziologije, nauka o milosti, eshatologije i antropologije, pa sve do liturgike, duhovnosti i pastoralne teologije. Jasno je dakle da marijanska propovijed koja bi bila u stanju posredovati koncilsku mariologiju pretpostavlja solidnu i cjelovitu teološku izobrazbu te kristološki utemeljenu marijansku duhovnost propovjednika. Inače je teško zamisliti da će ispravna mariologija

kao zahtjev Koncila pronaći put do širih slojeva vjernika i istinski zaživjeti u njihovoj svakodnevnoj duhovnosti i pobožnosti. Ovo je osobito važno prepoznati upravo u našem hrvatskom narodu, kako zbog tradicionalno žive, naglašene i bogate pobožnosti Bogorodici koju valja čuvati, ali i razvijati, tako i radi ekumenskog značaja okruženja u kojemu živimo.

Biblijski utemeljene, koncilskom mariologijom oblikovane i antropološki usmjerene marijanske propovijedi fra Bonaventure Duda pokazatelj su kako dogmatski nauk i onda kada nije eksplicitan sadržaj propovijedi može i mora biti objektivan okvir iz kojega marijanska propovijed proizlazi. Stoga upravo ove propovijedi s razlogom mogu biti istaknute kao primjer i uzor propovijedi koju za svoj prihvata priželjkuje i zahtijeva koncilska mariologija.

COUNCIL'S MARIOLOGY IN THE MARIOLOGICAL SERMONS OF FRA BONAVENTURA DUDA: ANALYSIS AND ENCOURAGEMENTS

Summary

Half a century since the opening of the 2nd Vatican Council theologians still review the reception of the Council in the life of the Church. A certain progress can be noted in the field of Mariology and in the study of Marian devotion. However, the Council's Mariology is not enough accepted in spirituality and devotion, and this unevenness is ascribed to the evident deficiency of Marian sermons. Therefore, it seemed important to study the Marian sermons of fra Bonaventura Duda, a distinct Croatian theologian and preacher. From his rich opus, the most important Marian sermons are singled out according to the three year liturgical cycle and main Marian festivities. The sermons are compared to the basic directives of the Council's Mariology: theological-Christological foundation, ecclesial frame and anthropological direction. The analysis shows that fra Duda's sermons thoroughly and perfectly correspond to the Council's Mariology: they are based on God's word, dogmatically accurately point to Christ, and present Mary as a model for imitation in faith and love, in her virginity and motherhood. In the final synthesis, Duda's sermons are recognized as a good example of synthesis of the dogma and pastoral concern. They lead correctly to the Marian devotion designated by the Council's reflection upon Mary, and by Council's recommendations, and as such the sermons are proposed as a positive example.

Key words: Marian sermons, council's Mariology, Marian devotion, fra Bonaventura Duda.